

**ЧЕРКАСЬКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА
I-III СТУПЕНІВ № 10
ЧЕРКАСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

**Методичні рекомендації
щодо адаптації учнів
5 класу**

до шкільного життя

За матеріалами сайту <https://naurok.com.ua>

**Методбюлетень
травень**

Черкаси 2025

У середній школі докорінно змінюються умови навчання: діти переходять від одного основного вчителя до системи «класний керівник — учителі-предметники», часто — до кабінетної системи. Те, що перехід цей збігається з кінцем дитинства (досить стабільним періодом розвитку), сприяє адаптації школяра до нових учителів, нових умов.

Як свідчить практика, більшість дітей переживає цей перехід як важливий крок у житті. Центральне місце посідає, по-перше, сам факт закінчення початкової школи, на чому наголошують учителі й батьки, по-друге, предметне навчання. Незважаючи на те, що й раніше діти вивчали різні предмети, саме під час переходу до середньої школи вони починають розуміти й усвідомлювати зв'язок цих предметів з певною сферою знань.

Для багатьох дітей, що навчалися спочатку в одного вчителя, перехід до кількох учителів з різними вимогами, різними характерами, різним стилем викладення також є зовнішнім показником їхнього дорослішання. Вони із задоволенням і з гордістю розповідають батькам, молодшим братам і сестрам, друзям про доброго або «поганого» вчителя. Крім того, певна частина дітей усвідомлює такий перехід як шанс заново почати шкільне життя, налагодити несформовані взаємини з педагогами.

Бажання добре вчитися, робити все так, щоб дорослі були задоволені, «не засмучувалися й не переживали», «раділи», «щоб мама, коли подивиться щоденник, не засмучувалася» — досить сильне у п'ятикласників. Певне «розчарування» у школі, зниження інтересу до навчання, помітні наприкінці початкових класів, змінюються чеканням змін, діти сподіваються, що у школі їм стане цікаво.

Аналіз свідчить, що учителі середньої школи часто не бачать різниці між п'ятикласниками й іншими учнями середньої школи і ставлять до всіх однакові вимоги. Це може ускладнювати адаптацію п'ятикласників до середньої школи. Високі вимоги найчастіше виявляються їм не під силу. Звідси — підвищена залежність певної частини дітей від дорослих, нелюбов до класного керівника, плач, капризи, виникає відчуття самотності, того, що нікому з дорослих у школі вони не потрібні. Іноді за певною формою поведінки (наприклад, за відвідуванням 1-го класу, у якому працює їхня колишня вчителька) приховані зовсім різні потреби і мотиви: від бажання знову опинитися у знайомій, звичній ситуації опіки, коли тебе знають, про тебе дбають, до прагнення утвердитися як «старший», хто може опікуватися меншими. Причому в одній і тій самій дитині це може поєднуватися.

Вікові особливості дітей

У молодшому підлітковому віці у зв'язку з початком етапу статевого дозрівання відбуваються зміни в пізнавальній сфері молодших підлітків: уповільнюється темп їхньої діяльності; виконання певних видів робіт потребує

більше часу; діти частіше відволікаються; можуть бути роздратованими, неуважними; можуть неадекватно реагувати на зауваження тощо. Це, як наслідок, може бути причиною зниження рівня навчальних досягнень, втрати мотивації до навчання, породжувати конфліктні ситуації між однолітками та дорослими.

Практика свідчить, що педагоги і батьки найчастіше «одорослюють» п'ятикласників, вважаючи, що вони повинні бути самостійними, організованими, і наголошують на їхній «дитячості». Це зумовлює подвійність, суперечливість стосунків і системи вимог до школярів. Вони швидко вчаться маніпулювати дорослими за допомогою цієї подвійності.

У цей час у школярів дуже виражене емоційне ставлення до навчального предмета. Дослідження свідчать, що практично всі п'ятикласники вважають себе здібними в певному навчальному предметі, часто критерієм такої оцінки є не реальна успішність у цьому предметі, а суб'єктивне ставлення до нього. Така оцінка власних можливостей створює сприятливі умови для розвитку здібностей, умінь, інтересів школяра. Тому важливим є те, щоб заняття викликали в десятирічного школяра позитивні переживання (а якщо згадати, що діти в цей період переважно всі життєрадісні, то завдання видається ще простішим).

Проблеми, пов'язані з віковими особливостями

1. Великого значення набуває емоційний фактор в самооцінці здібностей, що взагалі характерно для цього періоду. Таким чином відбувається домінування певних емоцій і це зумовлює все психічне життя дитини, зокрема «роботу» психічних процесів. Але відомо, що занадто сильні або занадто тривалі емоції, як негативні так і позитивні, можуть негативно впливати на психічне життя дитини, можуть сприяти виникненню своєрідної «емоційної втоми», що виявляється в роздратуванні, капризах, «скандалах», плачі. Отже, надмірне захоплення емоціями, прагнення максимально позитивно забарвити будь-яку діяльність школяра можуть привести до зворотного ефекту.

2. Загальне позитивне ставлення до себе і уявлення про свої можливості, що не спирається на оцінку своєї реальної успішності, призводить до того, що діти охоче беруться за багато справ, впевнені, що вони зможуть це зробити, але при перших труднощах кидають, не зазнаючи при цьому особливих переживань. Стандартне пояснення цьому («перестало подобатись, не хочеться, не можу») відображає, як це не дивно для дорослих, реальну причину: немає позитивного ставлення і, як наслідок, знижується самооцінка в цій сфері. При цьому через переважання емоційної регуляції такі ситуації не впливають на загальне позитивне ставлення школяра до себе. Негативні оцінки оточення, власні невдачі сприймаються дітьми як ситуативні, тимчасові, а головне — не мають

прямого відношення до їхніх здібностей і можливостей. Усе це необхідно враховувати у будь-якій роботі з дітьми цього віку.

Найважливішою є орієнтація дітей на вироблення об'єктивних критеріїв успішності й неуспішності, прагнення перевірити свої можливості і знаходити (за допомогою дорослих) шляхи подальшого їх розвитку і вдосконалення.

Нової якості у п'ятикласників набувають стосунки з однолітками. Діти хочуть почувати себе частиною цілого колективу, жити з ним спільним життям, бути визнані друзями. Спілкування з друзями стає самостійною діяльністю. Вона існує, з одного боку, у вигляді вчинків підлітків по відношенню один до одного, а з іншого - у формі осмислення вчинків однолітків і стосунків з ними. Ця сфера життя та спілкування стає для підлітків надзвичайно важливою й особистісно значущою: зменшується згуртованість, зростає прагнення до самовираження.

Водночас досить часто у школярів цієї групи проявляється так зване «почуття дорослості»: діти потребують поваги та самостійності, серйозного та довірливого ставлення до них з боку дорослих.

Навчання у школі має бути для школяра джерелом позитивних емоцій, що допоможе знайти своє місце серед однолітків, підтримає впевненість у собі, у своїх силах.

Розглянемо причини труднощів у навчанні учнів п'ятих класів.

1. Насамперед, ці причини пов'язані з недоліками навчальної підготовки за нормального і навіть високого рівня розвитку мислення й інших пізнавальних процесів у дітей, а саме:

- значні проблеми в знаннях за попередні періоди навчання,
- несформованість загальнонавчальних і спеціальних навчальних умінь і навичок.

Слід зазначити, що зовнішня картина виявлення цих недоліків може нагадувати інтелектуальні порушення, аж до легкого ступеня розумової відсталості.

2. Наступна група причин пов'язана з несформованістю необхідних розумових дій і операцій — аналізу, синтезу, поганого мовного розвитку, недоліків уваги і пам'яті.

Школярі 10—12 років дуже цікавляться способами розвитку уваги і пам'яті, оскільки спостережливість, уважність, уміння помічати деталі є тими властивостями, які вони дуже цінують у собі й інших. Це створює сприятливі можливості для спеціальних занять з розвитку і корекції уваги і пам'яті. Оскільки в житті дітей цього віку значне місце ще посідає гра, розвиток уваги спочатку краще проводити на матеріалі й у ситуації, відмінних від навчальної. Добре зарекомендували себе як методи тренування і корекції уваги і пам'яті численні ігри з розвитку спостережливості (у слідопита), зосередженості,

стійкості до перешкод, зорової пам'яті, підрахунку на малюнках тощо. Усі ці ігри особливо ефективні, якщо в них є елемент змагання, що відповідає потребам дітей цього віку. Але важливо пам'ятати, що, по-перше, навички в гри виявляються при досить сильному мотиві й тому виявляються більш вираженими, ніж у навчальній діяльності, а по-друге, перенесення сформованих таким чином навичок на навчальну ситуацію є окремим завданням. Тому необхідно поступово, під час залучення школярів до заняття, наблизити ситуації до навчальної, поставивши це за мету.

3. Неуспішність школяра може бути пов'язана з особливостями навчальної мотивації підлітків.

4. Причиною зниження успішності може бути слабка довільність поведінки і діяльності — небажання, «неможливість», за словами школярів, змусити себе постійно вчитися. 10—12-річні школярі можуть виконувати досить складну роботу, долаючи значні труднощі заради привабливої мети. Але вони відчують значні труднощі в подоланні як зовнішніх, так і внутрішніх перешкод у тих випадках, коли мета їх не приваблює. Тому таку роботу бажано супроводжувати формуванням і тренуванням застосування економічних способів, що дозволяють школяреві продуктивніше впоратися з повсякденними обов'язками. Важливо організувати цю роботу так, щоб школяр зрозумів: запропоновані способи діяльності кращі, ефективніші, і захотів їх опанувати.

Усі зазначені причини нерідко виступають не ізольовано, а спільно, поєднуючись у досить складні комбінації, і потребують звичайно спільної активної роботи не тільки психолога і педагога, а й батьків, а головне — самого підлітка.

Поради вчителям, які викладають у 5-х класах

Робота зі слабовстигаючими учнями повинна будуватися за принципом заповнення прогалин у розвитку та вихованні. Їх необхідно навчити слухати, бачити, сприймати, переказувати текст і відповідати на запитання, виділяти у прочитаному головне. Особливу увагу варто приділяти розвитку мови, тому що розумовий розвиток визначається мовним розвитком, що залежить від того, чи багато дитина читає, чи вчиться вона переказувати прочитане, чи відповідає на запитання осмислено.

У роботі зі «слабкими» учнями вчитель повинен дотримуватись таких правил

1. Не ставити «слабкого» в ситуацію несподіваного запитання й не вимагати швидкої відповіді на нього, давати учню достатньо часу на обмірковування та підготовку.
2. Бажано, щоб відповідь була не в усній, а в письмовій формі.

3. Не давати для засвоєння в обмежений проміжок часу великий, різноманітний, складний матеріал, треба постаратися розбити його на окремі інформаційні шматки й давати їх поступово, у міру засвоєння.
4. Не примушувати таких учнів відповідати на запитання з нового, щойно засвоєного матеріалу, краще відкласти опитування на наступний урок, давши можливість учням ознайомитись з ним удома.
5. Шляхом правильної тактики опитувань і заохочень (не тільки оцінкою, а й зауваженнями типу «відмінно», «молодець», «розумник» тощо) треба формувати в таких учнів упевненість у своїх силах, у своїх знаннях, у можливості вчитись. Ця впевненість допоможе учню в екстремальних стресових ситуаціях здачі іспитів, написання контрольних тощо.
6. Обережніше оцінювати невдачі учня, адже він сам дуже болісно до них ставиться.
7. Під час підготовки учнем відповіді дати йому час для перевірки та виправлення написаного.
8. У мінімальному ступені відволікати учня, намагатись не переключати його увагу, створювати спокійну, не нервозну обстановку.

Правила, що використовуються при роботі з інертними учнями

1. Не вимагати від них негайного включення в роботу — їхня активність у виконанні нового виду завдань зростає поступово.
2. Варто пам'ятати, що інертні учні не можуть виявляти високу активність у виконанні завдань, а деякі взагалі відмовляються працювати в такій ситуації.
3. Не треба вимагати від інертних учнів швидкої зміни невдалих формулювань, їм необхідний час на обмірковування нової відповіді, вони частіше додержуються прийнятих стандартів у відповідях, уникають імпровізації.
4. Не слід проводити їх опитування на початку уроку, тому що вони з ускладненням відволікаються від попередньої ситуації.
5. Треба уникати ситуації, коли від інертного учня потрібна швидка усна відповідь на несподіване запитання, інертним учням необхідно давати час на обмірковування запитання та підготовку відповіді на нього.
6. Під час виконання не варто їх відволікати, переключати увагу на що-небудь інше.
7. Небажано змушувати інертного учня відповідати на запитання з нового, щойно пройденого матеріалу, варто відкласти їх до наступного разу, давши можливість попрацювати вдома.

«Слабкі» діти за своїми нейродинамічними особливостями мають ряд переваг, що мусить ураховувати вчитель:

- у ситуаціях, які вимагають монотонної роботи, вони більш успішні;

- також ці учні є успішними в тих видах діяльності, що вимагають попередньої підготовки;
- для них сприятливі ситуації, які вимагають послідовної, планомірної роботи;
- вони схильні самі проникати в більш глибокі зв'язки та відносини всередині навчального матеріалу, тому виявляють свої переваги в таких ситуаціях, де потрібні розуміння та знання предмета понад шкільну програму;
- вони схильні до ретельного контролю виконання навчальних завдань і перевірки отриманих результатів.

Інертні за своїми нейродинамічними здібностями учні в порівнянні з рухливими мають сильні сторони, на які може спиратись учитель:

- вони можуть працювати довго, не відволікаючись;
- у них відзначається високий ступінь самостійності у виконанні завдань;
- їхня активність наростає повільно, але зате довго зберігається;
- у них спостерігається схильність до одноманітної роботи;
- вони успішно справляються з монотонною роботою протягом тривалого часу, активні в роботі з пройденого матеріалу;
- вони здатні швидко виконувати завдання, якщо їм дається можливість самостійно організувати свою діяльність; самостійну роботу на відміну від фронтальної вони виконують легше.

Якщо розглядати систему заходів, спрямованих на попередження неуспішності школярів, то для вчителя важливо при опитуванні:

- створювати доброзичливу атмосферу в класі;
- дозволяти учням перед відповіддю біля дошки користуватись посібниками;
- давати план відповіді, дозволяти користуватися планом, складеним удома;
- допомагати сконцентрувати увагу на головних питаннях теми;
- звертати увагу на типові помилки учнів; підбадьорювати учнів при відповіді, створювати ситуацію успіху;
- перший місяць навчання дітей у п'ятому класі не писати зауважень у щоденники;
- проводити оцінювання на користь дитини;
- більшість урочного матеріалу орієнтувати на повторення;
- дозувати навчальне навантаження та обсяг домашнього завдання, а також знизити їх до мінімуму на вихідні дні.

При поясненні нового матеріалу:

- темп викладу нового матеріалу повинен бути доступним для «слабких» учнів;
- акцентувати увагу на головних моментах нової теми;
- з'ясовувати ступінь розуміння матеріалу «слабкими» учнями, стимулювати запитання;
- використовувати засоби, що збуджують інтерес до теми, ТЗН, наочність, порівняння;
- утягувати «слабких» учнів в бесіду.

У ході виконання вправ:

- раціонально та обмірковано підбирати вправи для самостійної роботи;
- оперативно допомагати «слабким» учням у ході виконання самостійної роботи;
- урахувати темп роботи учнів;
- привчати учнів здійснювати самоконтроль у ході самостійної роботи.

При заданні домашнього завдання:

- по можливості домашнє завдання повинно містити в собі роботу над помилками;
- роз'яснити дітям структуру й особливості виконання домашнього завдання;
- підбирати індивідуальні завдання для «слабких» учнів.

Поради класному керівнику 5-х класів

- Працюйте над формуванням колективу через різноманітні доручення, змінюючи групи.
- Розвивайте почуття колективізму через спільну турботу про престиж класу (зовнішній вигляд, успіхи в навчанні, максимальна участь у святах, естафетах, конкурсах).
- Пріоритет віддавайте індивідуальній роботі (спостереження, бесіди, анкетування, доручення).
- Уникайте «гострих» кутів, проявляйте стриманість, терплячість.
- Пам'ятайте: діти потребують ласки, ніжності, співучасті, турботи.
- Вчасно й мудро підтримуйте дитячу активність.
- Не забувайте: формування класного, батьківського колективу не менш важливе, ніж дитячого. Ретельно готуйтеся до батьківських зборів, проводьте сімейні вечори, активно залучайте батьків і вчителів-предметників до життя класу.

Поради батькам п'ятикласників

- Дізнайтеся якомога більше про труднощі у навчанні. Чим більше ви знаєте, тим краще зможете допомогти собі та вашій дитині.
- Хваліть вашу дитину, коли вона щось виконує добре. Діти з труднощами у навчанні часто дуже добре виконують щось інше, крім навчальних завдань.
- Поспостерігайте, що ваша дитина робить із задоволенням, наприклад, танцює, грає у футбол або працює з комп'ютером. Надайте вашій дитині більше можливостей розвивати свої сильні сторони і таланти.

- Дізнайтеся, як ваша дитина краще засвоює матеріал. Чи вона краще виконує практичні завдання, спостерігає або слухає? Допоможіть дитині навчатися, використовуючи свої сильні сторони.
- Дозвольте вашій дитині виконувати певну роботу по господарству. Це може додати їй впевненості у собі та дасть змогу відпрацювати певні навички. Інструкції мають бути дуже простими, розподіліть завдання на маленькі кроки, похваліть зусилля вашої дитини.
- Зробіть виконання домашнього завдання пріоритетом. Стежте за порадами вчителів, записаними у щоденниках і робочих зошитах.
- Розмовляйте з іншими батьками, діти яких відчувають труднощі у навчанні. Батьки можуть надати вам практичні поради та емоційну підтримку.
- Познайомтеся з персоналом школи та допоможіть у розробці навчального плану, щоб найповніше задовольнити потреби вашої дитини.
- Налагодьте добрі стосунки з вчителями вашої дитини. Постійно спілкуйтеся, обмінюйтеся інформацією про успіхи вашої дитини вдома та у школі.
- Заведіть дітей у бібліотеку, читальний зал не силою, але привчайте до повсякденного читання художньої літератури, просіть їх переказати прочитане.
- Дбайте про те, щоб дитина була охайною в усьому, включаючи бережне ставлення до підручників.
- Ніколи не поспішайте з висновками ані про дитину, ані про вчителя - прийдіть до школи, поспілкуйтеся з учителем.
- Намагайтесь придбати для сімейної бібліотеки різноманітні словники та додаткову літературу.
- Пам'ятайте, клас, де навчається ваша дитина, - ціле трьох колективів: дітей, батьків, учителів. Чим дружніші, цілеспрямованіші будуть ці колективи, тим у кращій атмосфері буде формуватись ваша дитина. Це залежить від кожного й від вас теж.
- Не забувайте: дитину не можна карати за невміння, а терпляче вчити, підказувати, радити, допомагати, підтримувати.
- Керуйте у спілкуванні з дитиною правилом: найдієвіший засіб виховання - особистий приклад.
- Дбайте про всебічний розвиток своєї дитини.
- Умійте ставити себе на місце дитини.
- Пам'ятайте: праця, зокрема навчальна, не завдає шкоди вихованню дитини, а бездіяльність - її перший ворог.